

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження Барщевського Євгена Ігоровича «Еволюція АСЕАН в контексті глобалізаційних викликів ХХІ століття», поданої до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку

Регіон Південно-Східної Азії за динамікою свого розвитку є одним з найбільш помітних в сучасних міжнародних відносинах. Його значущість визначається не лише швидкими темпами розвитку економічного та політичного співробітництва регіональних держав, розгортанням інтеграційних проектів та укріпленням інституційної бази регіональної співпраці. Не менш важливим чинником, що зумовлює зростання ролі Південно-Східної Азії в міжнародних відносинах є прагнення держав регіону до підвищення його ролі в міжрегіональних відносинах, до позиціонування ПСА в якості ядра об'єднувачих процесів в Азійсько-Тихоокеанському просторі. Індивідуальні зусилля регіональних держав та їх колективні дії в форматі АСЕАН, спрямовані на забезпечення особливої ролі регіональних структур в комплексах міжнародної безпеки в АТР.

Треба погодитися з дисертантом в тому, що, на жаль, Південно-Східна Азія й АСЕАН зокрема залишаються на периферії уваги вітчизняних дослідників. Але такий стан речей суперечить сучасним міжнародним тенденціям, адже інтенсифікація інтеграційних процесів в Азійсько-Тихоокеанському просторі, в Транс-тихоокеанському форматі повною мірою залучили країни АСЕАН, перетворили регіон на один із центрів сучасного світового розвитку в економічній, політичній, безпековій сферах. Власні успіхи держав Південно-Східної Азії у інтеграційних ініціативах, у розгортанні політичного співробітництва у Південно-Східній Азії та творча участь в розвитку співробітництва в галузі безпеки в усьому АТР (перш за все, в рамках започаткованого під егідою Регіонального форуму АСЕАН) визначають високий ступінь зацікавленості міжнародних акторів у співробітництві в регіоні Південно-Східної Азії та з країнами АСЕАН на індивідуальній основі. Тому прагнення автора систематизувати досвід АСЕАН у

сфері безпеки та у розвитку горизонтальних зв'язків в регіональній системі та запропонувати шляхи використання цього досвіду в забезпеченні безпеки та розвитку міжнародного співробітництва України в умовах системної кризи, в якій опинилася наша держава, виступає належним обґрунтування наукової актуальності дисертаційного дослідження Барщевського Євгена Ігоровича.

Дисертант досліджує еволюцію співробітництва держав в регіоні та розвиток регіональних структур співробітництва в контексті глобалізаційних викликів, з якимсь зіткнувся регіон в новому столітті. Його підхід до вивчення стану політичних інтеграційних процесів в регіональній системі виправданий характером та динамікою співробітництва в Південно-Східній Азії, а також високим ступенем взаємозалежності, який держави регіону демонструють в останні кілька десятиліть, особливо в наслідок реформ АСЕАН, та суттєвого розширення кола завдань і функцій цієї міжнародної організації, й поглиблення регіональної інтеграції.

Визначення шляхів підвищення ефективності багатосторонніх інститутів регіонального співробітництва та кореляції між внутрішньополітичними процесами країн регіону й регіональною системою становить значний науковий інтерес. Крім того, дослідження відповідних механізмів становить великий прикладний інтерес з огляду на використання отриманих результатів для розуміння подібних процесів в інших регіонах світу, зокрема, в регіональному оточенні України. Таким чином, актуальність дослідження не викликає сумнівів ані в теоретичному, ані в теоретико-емпіричному, ані в прикладному вимірах.

Структура дисертаційного дослідження є логічною та відображає внутрішню структуру наукової проблеми дослідження. Структура, що складається з трьох розділів та семи підрозділів, дозволяє автору оптимальним чином розкрити основні завдання дослідження та вдало продемонструвати взаємозв'язок його окремих елементів.

В першому розділі «Концептуально-теоретичні засади дослідження та історія створення АСЕАН» автором зроблено ґрунтовний аналіз історіографічної бази дослідження. У роботі використано значний обсяг офіційних документів АСЕАН, зовнішньої політики окремих держав регіону, а також інших міжнародних організацій. Можна позитивно оцінити якість опрацювання наукової джерельної бази – автором використані роботи чималої частини з-поміж ключових дослідників

проблем регіонального співробітництва та інтеграції в межах АСЕАН. Автор не лише використав дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців, але й здійснив спробу класифікації робіт, які використав, слухно обравши за критерії власної основні елементи наукової концепції власного дисертаційного дослідження.

Заслуговує на окрему згадку якісний аналіз наукових підходів до розуміння процесів консолідації регіональних просторів в міжнародному співробітництві, що вийшов за традиційні для подібних досліджень рамки інтеграційних теорій, а також аналіз еволюції теоретичних та теоретико-методологічних підходів до вивчення впливу глобалізації на еволюцію, глибину та напрями розгортання регіональних інститутів співробітництва, інтеграції в рамках таких інститутів.

Не викликає заперечень й методологія дослідження, обрана автором. Використання окремих методів з арсеналу системного методологічного підходу, зокрема, структурно-функціонального аналізу, виправдано системною природою самого феномену стабільності та тісним його зв'язком із структурою міжнародних взаємодій. Порівняльний підхід видається нам виправданим потребами дослідження, оскільки виступає ефективним засобом обробки та узагальнення даних по групі держав, що належать до регіону Південно-Східної Азії, який автор досліджує в своїй дисертаційній роботі. Використання порівняльного підходу для дослідження особливостей та подібних рис в підходах окремих країн регіону до співробітництва та в структурах формування зовнішньополітичних рішень цих держав виконує важливу творчу функцію у побудові авторської моделі поглиблення співробітництва на всьому просторі АСЕАН.

У дослідженні автор обрав в якості основи власної наукової концепції теорію соціального конструктивізму. На наш погляд, автору в цілому вдалося обґрунтувати доцільність такого вибору прагненням проаналізувати роль суспільних інститутів та горизонтальних зв'язків між ними на процеси розвитку та поглиблення співробітництва в межах АСЕАН, інтенсифікації пошуку колективних відповідей на проблеми, що повстали внаслідок втягування простору Південно-Східної Азії в глобалізаційні комплекси відносин. Цікавим уявляється прагнення автора виявити в процесі поглиблення співробітництва країн АСЕАН елементи генерування та укріплення колективної ідентичності членів Асоціації, яка, на думку автора, виступає ключовим фактором консолідації простору.

Другий розділ дисертації «Трансформація АСЕАН на рубежі ХХ-ХХІ століть в умовах посилення глобалізаційних тенденцій» присвячено розвитку інтеграційних процесів в регіоні в умовах інтенсивного співробітництва держав АТР, а також під впливом найбільш потужних тенденцій глобалізації в 1990-і роки. Автор зупиняється на впливах азійської фінансової кризи 1997-98 років та демократизації режимів країн АСЕАН на поглиблення співробітництва між ними. У аналізі еволюції інституційної архітектури міжнародних відносин в регіоні Південно-Східної Азії автор слушно розташовує в центрі цієї архітектури АСЕАН, розглядаючи організацію як опору всієї системи інститутів багатостороннього співробітництва в регіоні та як ключового актора у забезпеченні регіональної безпеки.

Заслуговує на увагу авторський підхід до ролі регіональних інститутів у забезпеченні розвитку в Південно-Східній Азії та доведення автором взаємозалежності власно регіональних інститутів (АСЕАН) та інститутів співробітництва регіональних держав із поза регіональними акторами (діалоги АСЕАН, АРФ тощо), що проявляється у забезпеченні сталого та поступального розвитку регіону.

В третьому розділі «АСЕАН в процесі перебудови системи регіональних та міжнародних відносин» Барщевський Є.І. зосереджує увагу на аналізі внутрішнього, в середині Асоціації, та міжнародного середовища, в якому еволюціонують інститути регіонального співробітництва. Демонструючи характер реакції регіональних інститутів на змінюванні міжнародні умови, автор демонструє, яким чином відбувається адаптації регіональної системи до нових викликів, отже, за допомогою яких механізмів система співробітництва АСЕАН забезпечують збереження власної ефективності. Автор доводить, що саме цей адаптаційний механізм визначає взаємний зв'язок політичної стабільності в окремих державах та поступальний розвиток в регіональній системі. Цікавим є авторський аналіз економічного виміру в еволюції регіональних структур співробітництва. Автору вдалося визначити основні напрями співробітництва в економічній сфері між державами АСЕАН, розкрити їх мотиви та рушійні сили розширення кола учасників економічного співробітництва в регіоні.

Автореферат дисертації адекватно відображає основні положення, висновки та рекомендації, зроблені дисертантом. Зміст автореферату є ідентичним змісту дисертації. В наукових публікаціях автора основні положення дисертаційного дослідження висвітлені повно, відображення знайшли положення всіх розділів дисертації.

Результати дисертаційного дослідження Барщевського Є.І. можуть бути використані відповідними підрозділами МЗС України, Адміністрації Президента України, Уряду України у розробці політики та аналізі результатів діяльності України в Південно-Східній Азії та в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Дисертація становить безперечний інтерес і для дослідників та аналітиків, що займаються проблемами регіональних систем в цілому або регіону Південно-Східної Азії, зокрема.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її матеріали можуть бути використані при опрацюванні емпірико-теоретичних проблем міжнародних відносин та розвитку регіональної системи міжнародних відносин в регіоні Південно-Східної Азії, при підготовці нормативних та спеціальних курсів для вищих навчальних закладів з історії та актуальних проблем міжнародних відносин, написанні наукових робіт з проблем формування та розвитку регіональних систем міжнародних відносин, а також при підготовці підручників та посібників для вищої школи.

Проте, робота Барщевського Є.І. не позбавлена недоліків:

1. У параграфі 1.3 «Гене́за заснування і еволюції АСЕАН та нормотворчого інституту “Шлях АСЕАН” за використання теорії соціального конструктивізму» автор слушно наголошує на важливості принципу консенсусу в діяльності АСЕАН, але при принцип неутручання в нього набуває другорядного характеру, похідного від універсального використання консенсусу в діяльності Асоціації. Як наслідок, в авторській періодизації еволюції АСЕАН (с.57) принцип неутручання на ранніх стадіях існування Асоціації представлений виключно у формі незастосування сили один до одного. Натомість норма неутручання у внутрішні справи з'являється лише в контексті розширення АСЕАН на початку 1990-х. Але у такому поданні проблеми неутручання у діяльності АСЕАН автор не враховує одночасно кілька важливих аспектів. По-перше, більшість держав АСЕАН з часів Бандунзької

конференції 1955 року використовували у зовнішній політиці принципи «Панча шила», які передбачають не лише невикористання сили, але й невтручання у внутрішні справи; ці принципи неодноразово використовувалися й у документах АСЕАН з перших років існування Асоціації.

По-друге, хоча проблема невтручання зазвичай повстає повною мірою лише із поглибленням інтеграційних процесів (коли починаються формуватися горизонтальні канали взаємних впливів між учасниками інтеграційних об'єднань), у випадку АСЕАН ситуація мала принципово відмінний характер, адже, наявність численних територіальних, етнічних та релігійних проблем в кожній країні АСЕАН, які зачіпали інтереси сусідів, де-факто сформували канали горизонтальних впливів задовго до поглиблення інтеграції в регіоні. Фактична «умовність» кордонів, які виникли під час проголошення незалежності держав й знаходилися на розриві історичних спільнот та меж колоніальних володінь, призвели до того, що принцип невтручання у внутрішні справи став життєво важливим як для існування окремих держав, так й для розвитку співробітництва між ними, ще до того, як АСЕАН сформувався як по-справжньому інтеграційне об'єднання.

Нарешті, по-третє, автор не врахував фактор зовнішнього тиску на регіон під час створення АСЕАН та в наступні роки як джерело консолідації, яке змушувало країни регіону шукати компроміси (включно із запровадженням широкого принципу невтручання) значно швидше, ніж це сталося б за більш сприятливих міжнародних умов.

2. У розгляді загострення протиріч, що супроводжували процесу підготовки та затвердження Статуту АСЕАН у 2007 році (с.109-110), автор, на нашу думку приділяє недостатню увагу конфлікту, що виник між Індонезією, з одного боку, та більшістю членів організації з іншого: провал пропозицій президента С.Юдойоно був значною подією як політичного життя в Індонезії, так й у ПСА в цілому. Якщо згадати, що частина цих пропозицій стосувалася започаткування т.з. «демократичних гарантій» в Статут АСЕАН, що безумовно позитивно відбилося б на політичній стабільності в регіоні, не враховувати ці події в контексті дослідження не можна.

Ще більш суттєвим це питання є в контексті співвідношення внутрішньополітичного та зовнішньополітичного: президент Індонезії формував свою позицію щодо статуту значною мірою з внутрішньополітичних міркувань, але був переконаний в тому, що його погляди корелюють із поглядами інших лідерів через наявність фактично ідентичної структури проблем внутрішньої небезпеки. Причина його помилки в оцінці ситуації та причини негативної реакції партнерів у АСЕАН уявляються нам важливим елементом аналізу рівня взаємозалежності політичних та суспільних інститутів країн Асоціації.

3. У авторській моделі подальшої еволюції АСЕАН на нашу думка недооцінена реальна роль КНР у впливі на Асоціацію. Вже сьогодні завдяки випереджувальному (відносно решти партнерів АСЕАН) розвитку економічного партнерства (перш за все, в рамках ЗВТ), а також завдяки багатостороннім угодам в галузі безпеки (перш за все, щодо безпеки морських сполучень в регіоні) Китай має якісно більший вплив на багатостороннє співробітництво АСЕАН ніж будь яка інша держава. Поки що цей вплив частково компенсовано значним впливом США, в деяких аспектах – Японії та Австралії, на окремі держави АСЕАН. Однак по мірі заявленого автором в його моделі еволюції поглиблення наддержавності в Асоціації, системний вплив КНР саме в АСЕАН в цілому буде переважати індивідуальні канали впливу інших партнерів. Таким чином, несуперечлива модель еволюції АСЕАН шляхом розвитку наддержавних елементів безумовно має включати китайський чинник не в якості елемента зовнішнього середовища, але як елемент середовища внутрішнього, визначального в процесі прийняття колективних рішень.

Водночас, висловленні зауваження на стосуються сутності основних положень та результатів дисертаційного дослідження і суттєво на впливають на загальну високу оцінку поданої до захисту роботи. Висновки і положення, що винесено на захист, є доведеними й обґрунтованими належним чином. Дисертація є завершеним, оригінальним та самостійним дослідженням, яке в повному обсязі вирішує поставлену наукове питання.

Дисертація Барщевського Євгена Ігоровича «Еволюція АСЕАН в контексті глобалізаційних викликів XXI століття» має цілісний та завершений характер, виконана на належному науковому рівні та відповідає вимогам Вищої атестаційної

комісії України до дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня кандидата наук, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.04 – Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку.

Офіційний опонент –

доцент кафедри міжнародних відносин
та зовнішньої політики Інституту
міжнародних відносин Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка
кандидат політичних наук, доцент

Константинов В.Ю.

Підпис Константинов В.Ю. засідчую –

Директор Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
доктор політичних наук, професор

Копійка В.В.

20 травня 2015 року